

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

ԻՌԶԱՆ ԱՎԱԳԵՐԵՅ ՄԵՅՆԵՆԴՐՅԱՆ (1926–1992 թթ.) Ի. դարի ուղղափառ ականավոր աստվածաբաններից եւ բյուզանդագետներից է: Ուսանել է Փարիզի Ս. Սերգեյի անվան ուղղափառ աստվածաբանական ինստիտուտում, Սորբոնի համալսարանի պատմաբանասիրական ֆակուլտետում եւ Հասարակագիտության բարձրագույն դպրոցում: 1958 թ. Սորբոնի համալսարանում հաջողությամբ պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն՝ նվիրված բյուզանդական նշանավոր աստվածաբան եւ եկեղեցական գործիչ Գրիգոր Պալամասի (1296–1359 թթ.) կյանքին ու մատենագրական ժառանգությանը: 1950–1959 թթ. հունարեն եւ եկեղեցու պատմություն է դասավանդել Փարիզի Ս. Սերգեյի անվան ուղղափառ աստվածաբանական ինստիտուտում, իսկ 1959 թ. մինչեւ իր վախճանը եղել է Նյու Յորքի Ս. Վադիմիր հոգեւոր նեմարանի հայրաբանության պրոֆեսոր: Դասավանդել է նաեւ Հարվարդի, Կոլումբիայի, Ֆորդեմի համալսարաններում: Հեղինակ է եկեղեցու պատմությանը, Հայրաբանությանը, եւ բյուզանդագիտությանը նվիրված մի շարք արժեքավոր ուսումնասիրությունների, որոնցից հատկապես հիշատակելի են «Ս. Գրիգոր Պալամասի կյանքը եւ ստեղծագործությունները», «Բյուզանդական աստվածաբանություն. պատմական միտումները եւ վարդապետական թեմաները», «Ներածություն հայրախոսական աստվածաբանության»¹, «Ամուսնությունն ուղղափառության մեջ» եւ այլ աշխատությունները:

Ի նկատի ունենալով այն իրողությունը, որ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի բարձր տնօրինությամբ 2019 թ. հոշակվել է ընտանիքի տարի՝ նպատակահարմար համարեցինք ներկայացնելու նշանավոր գիտնականի «Ամուսնությունն ուղղափառության մեջ» աշխատության հայերեն թարգմանությունը: Այն հնարավորություն կընձեռի հայ ընթերցողին ծանոթանալու բյուզանդական ավանդությանը պատկանող ուղղափառ եկեղեցիների ամուսնության վերաբերյալ ունեցած տեսակետներին, որոնք ի դեպ մեծավ մասամբ համընկնում են Հայ Առաքելական եկեղեցու դիրքորոշմանը:

Թարգմանիչներ

¹ Այս աշխատության հայերեն թարգմանությունը տե՛ս ԻՌԶԱՆ ԱՎԱԳԵՐԵՅ ՄԵՅՆԵՆԴՐՅԱՆ, Ներածություն հայրախոսական աստվածաբանության, թարգմ.՝ Թ. Խաչատրյան, Ք. Քյուրքչյան, Ս. Էջմիածին, 2013, 574 էջ:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒՂԱՓԱՌՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ²

Ներածություն

Ուղղափառ բոլոր քրիստոնեականներում խոսվում է ամուսնության մասին որպես «խորհրդի», այսինքն՝ Եկեղեցու «խորհրդի»: Առաջին հայացքից այսպիսի ձեռակերպումը տարօրինակ է թվում. ամուսնությունը բնորոշ է եղել ինչպես քրիստոնեական, այնպես էլ ոչ քրիստոնեական ժողովուրդներին, այն հայտնի էր մարդկանց շատ ու շատ սերունդների, այդ թվում նաեւ անաստվածներին: Մարդը ծնվում է, ամուսնանում, ծնում երեխաներ էլ մեռնում: Սրանք բնության օրենքներն են, որոնք հաստատել էլ օրհնել է Աստված: Սակայն Եկեղեցին ամուսնությունը հատուկ է առանձնացրել: Ամուսնացող տղամարդուն էլ կնոջը տրվող առանձնահատուկ օրհնությունը կոչվում է «խորհուրդ»: Ինչո՞ւ:

Ամուսնության մասին շատ են գրել, գրել են տարբեր դավանանքի էլ համոզմունքների տեր մարդիկ՝ կաթոլիկներ էլ բողոքականներ, հոգեբաններ, հոգեբույժներ, սոցիոլոգներ, իրավաբաններ: Մեր դարը ծնել է գրականության մի պղտոր հեղեղ՝ ուղղված մարդու զգացական բնությանը: Հրապարակավ քննարկվում են այնպիսի հարցեր, որոնք մաքրակրոնության ոգով դաստիարակված նախկին սերունդները երբեք չեն քննարկել նույնիսկ միայնակ՝ իրենք իրենց հետ: Հայտնի է, որ Զ. Ֆրոյդը էլ Կ. Յունգը հեղափոխել են ոչ միայն սեռական էթիկան, այլև ընդհանրապես մարդկային բնության մեր ընկալումը: Այնինչ Պողոս Զ. պապը, հակառակ կաթոլիկ աստվածաբանների մեծամասնության կարծիքին, իր վրա վերցրեց կաթոլիկության համար ավանդական դարձած արհեստական հակաբեղմնավորիչների արգելքի պաշտպանության դժվարին խնդիրը: Փաստացի այն ճգնաժամը, որը կաթոլիկ աշխարհում առաջ բերեց պապական «Humanae vitae»³-ն, առավել խոր իմաստ ունի, քան սոսկ

² Բնագիրը տե՛ս ПРОТ. И. МЕЙЕНДОРФ, Брак в православии, Клин, 2004, էջ 3-26: Թարգմանիչների ծանոթագրությունները հետալսու կտրվեն կարգային համարի հետ դրված աստղանիշով:

³ Հռոմի Պողոս Զ. պապի (1963-1978 թթ.) «Humanae vitae tradendae munus gravis-simum...» էնցիկլիկան հրապարակվել է 1968 թ. հուլիսի 25-ին: Այն արհեստական հակաբեղմնավորիչների գործածության, վիժումների էլ ընդհանրապես ամուսնության

ծնելիության վերահսկման խնդիրը. էնցիկլիկական առաջադրում է ամուսնության որոշակի փիլիսոփայություն եւ ամուսինների պատասխանատվություն՝ միմյանց հանդեպ: Այս ամենը պահանջում է ուղղափառ գնահատական եւ պատասխան:

Ամուսնության եւ սեռական հարաբերությունների հետ կապված բոլոր խնդիրների քննարկումը հեղինակի իրավասության սահմաններից դուրս է, որը նաեւ սահմանափակված է հրապարակման ծավալով: Մեր նպատակն է բացահայտել ամուսնությունը որպես «խորհուրդ», այսինքն՝ խորանալ նրա այն կողմի մեջ, որին չեն առնչվում ո՛չ հոգեբանությունը, ո՛չ բնախոսությունը, ո՛չ հասարակագիտությունը: Այդուհանդերձ հեղինակը համոզված է, որ ամուսնության խորհրդի ուղղափառ ըմբռնումը ենթադրում է քրիստոնեության մեջ միակ հնարավոր վեբերմունքն այժմեական ցավոտ խնդիրների նկատմամբ: Այդ ընկալումը, անշուշտ, տարբերվում է արեւմտյան քրիստոնեական ավանդական ընկալումներից: Այդ տարբերության մեջ, հնարավոր է, թաքնված է արեւմտյան հասարակության մեջ ամուսնության գործնական վերափոխման ուղին:

Ինքնին ամուսնության ընկալումը՝ իբրեւ խորհուրդ ենթադրում է, որ մարդը ոչ միայն որոշակի բնախոսական, հոգեբանական եւ հասարակագիտական գործառույթներով օժտված էակ է, այլեւ Աստծու Արքայության քաղաքացի: Ուղղափառության տեսանկյունից մարդու կյանքն ամբողջապես եւ մասնավորապես վերջինիս առավել պատասխանատու պահերը, իրենց մեջ ամփոփում են հավերժական արժեքներ եւ հենց իրեն՝ Աստծուն:

Այդ պատճառով գրքի չորրորդ գլուխը կոչվում է «Ամուսնություն եւ Հաղորդություն»: Հաղորդությունը կամ Աստվածային Պատարագն այն ակնթարթն է եւ այն կետը, որում քրիստոնյան գիտակցում է իր ճշմարիտ էությունը: Հաղորդության մեջ Աստծու Արքայությունը, որի քաղաքացին մարդը դառնում է մկրտության միջոցով, անմիջականորեն հասանելի է դառնում նրա հոգեւոր տեսողության համար: Աստվածային Պատարագն սկսվում է բացականչությամբ. «Օրհնեալ թագաւորութիւնն Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգոյն Սրբոյ»⁴: Պատարագում եկեղեցին՝ հավատացյալների

եւ ընտանեկան կյանքի վերաբերյալ մի շարք խնդիրների՝ Հռոմեական թուղիկ եկեղեցու դիրքորոշումն ամփոփող կարեւորագույն փաստաթուղթ է:

⁴ Բյուզանդական ավանդույթին պատկանող Ուղղափառ եկեղեցիներում լայն կիրառություն գտած Ս. Բարսեղ Կեսարացու (330-379 թթ.) եւ Ս. Հովհան Ոսկեբերանի (347-407 թթ.) մշակած պատարագներն սկսվում են վերոբերյալ կոչով:

այդ իրական ժողովը, դադարում է սովորական մարդկային կազմակերպություն լինելուց եւ ճշմարտապես դառնում է Աստծու Եկեղեցի: Հաղորդության ժամանակ Ինքը՝ Քրիստոս է ղեկավարում այդ ժողովը, որը փոխակերպվում է Նրա Մարմնի: Վերանում են որոշակի պատմական ակնթարթների եւ հավերժության միջեւ եղած բոլոր պատնեշները: Այսպիսով՝ Եկեղեցին ուսուցանում է մեզ, որ ամուսնությունը խորհուրդ է, քանի որ կատարվում է Հաղորդության սահմաններում:

Ամուսնության կապը Հաղորդության հետ կարող է անսպասելի թվալ: Սկզբում ամուսնությունը թվում է խիստ անձնական կամ ընտանեկան գործ: Եթե Եկեղեցին այն օրհնում է, խորհուրդը օրինականության միջթարական նրբերանգ եւ որոշ չափով սրբազնության աստիճան է ձեռք բերում, սակայն նրա կապը Պատարագի հետ մեզանից շատերի համար դեռեւս մնում է անհասկանալի: Պսակի ժամանակակից ծեսը մեզ համար տեսանելի աղերս չունի Հաղորդության հետ, այն դառնում է տոն, որին հրավիրում ենք մեր հարազատներին եւ ընկերներին: Սակայն մենք կշանանք ցույց տալ, որ առանց Հաղորդության հետ կապի չի կարելի հասկանալ ո՛չ նորկտալարանային ուսուցումն ամուսնության մասին, ո՛չ ամուսնության ծեսն Ուղղափառ Եկեղեցում: Հաղորդությունը եւ մեր միավորումը Հաղորդության մեջ՝ ահա ամուսնության նկատմամբ քրիստոնեական վերաբերմունքի ընկալման բանալին Եկեղեցում եւ նրանից դուրս: Այն բազմաթիվ դժվարությունները, որոնց մենք բախվում ենք ժամանակակից աշխարհում, առաջ են գալիս հենց ամուսնության հետ Հաղորդության կապը չհասկանալուց:

Այդ անհասկացողությունը հաղթահարել հնարավոր է՝ միայն ուղիղ նայելով ժամանակակից աշխարհիկ հանրության դեմքին եւ հստակ ձեւակերպելով ուղղափառ քրիստոնեական պատասխանը նրա հարցերին: Իսկ ամուսնության հաղորդութենական հասկացությունը հստակ ցույց է տալիս, որ մարդուն ուղղված քրիստոնեական պահանջների էությունը նրան որպես Աստծու պատկերի եւ որպես աստվածային կյանքի մասնակցի վերաբերվելու մեջ է: Հոգեբաններն ու հասարակագետները, ելնելով իրենց՝ դրվածքով սահմանափակ խնդիրներից, հետազոտության ոլորտներից, կարող են հասնել միայն այդ ճշմարտության աղոտ նմանությանը, այլ ոչ նրա հաստատմանն իր ամբողջության մեջ: Միայն քրիստոնյաներն են բավականին համարձակ, որպեսզի հասնեն այն զգացմանը, որը ձեւակերպել է Ս. Աթանաս Ալեքսանդրացին. «Աստված մաղաքավ,

որպեսզի մարդը կարողանա դառնալ Աստված»։ Այս դրույթի վրա է հիմնվում քրիստոնեական ամուսնության իմաստը։

Սույն գրքում բերված ծիսական տվյալներն ու պատմական փաստերը քաջ հայտնի են⁵։ Մեր խնդիրն է անհրաժեշտ հետեւություններ կատարել եւ ջանալ հստակեցնել, թե ինչպես ժամանակակից քրիստոնյաներին վերագարձենեք ամուսնության ճշմարիտ էության պատկերացումը։

Հուդայականությունը եւ Նոր Կտակարանը

Հինկտակարանյան հուդայական մտածողությունն ամուսնության էության ու նպատակի մեջ տեսնում էր տոհմի վերարտադրությունը։ Տոհմի շարունակականությունն Աստծու օրհնության ամենաակնհայտ եւ ամենաանհրաժեշտ նշանն էր։ Աբրահամի հնազանդությունն ու հավատն առ Աստված նրան առատ սերունդ ունենալու խոստում պարգեւեցին. «Անշափ կօրհնեմ քեզ եւ երկմի աստղերի ու ծովեզերքի ավազի չափ կրազմացնեմ քո սերունդը։ Քո սերունդը կտիրանա իր հակառակորդների ֆաղափներին, քո սերունդը կօրհնվեն երկրի բոլոր ազգերը, որովհետեւ անսացիր իմ ձայնին» (Մինդ. ԻԲ. 17-18)⁶։ Աբրահամին տրված այս հանդիսավոր խոստումը բացատրում է, թե ինչու հրեաներն անզավակ ամուսնությունը համարում էին ամուսնական զույգի, հատկապես կնոջ վրա ծանրացած անեծք։

Հին Կտակարանում վառ կերպով արտահայտված այս տեսակետն անմիջականորեն կապված է վաղ հուդայականության մեջ հետմահու գոյության հստակ պատկերացման բացակայության հետ։ Հավագույն դեպքում մարդը կարող էր հուսալ ստվերային անիմաստ գոյության՝ այսպես կոչված «շեղում» (որը ոչ հստակ կերպով միայն կարող է թարգմանվել իբրեւ «գժոխք»)։ Սաղմոսերգուն հայցում է Աստծու օգնությունը՝ ընդդեմ իրեն սպանել ցանկացող թշնամիների, եւ գիտի, որ Աստված այլեւս «չի հիշում» սպանվածին, որը «Աստծու ձեռքերից մերժվել է»։ Աստծուց օգնություն խնդրելով թշնամիների դեմ՝ նա հռոտտեսորեն հարցնում է Նրան. «Մի՞թե մեռելների համար սփռվելիքներ պիտի գործես, կամ բժշկելիքներ հարություն պիտի տան նրանց, եւ նրանք գոհություն պիտի մատուցեն

⁵ Տե՛ս А. С. ПАВЛОВ, 50-я глава Кормчей книги, как исторический и практический источник русского брачного права, Москва, 1857, С. В. ТРОИЦКИЙ, Христианская философия брака, Париж, 1932։

⁶ Սուրբգրային բոլոր մեջբերումները տրված են ըստ՝ «Աստվածաշունչ մատյան Հին եւ Նոր Կտակարանների» Արեւելահայերեն նոր խմբագրություն, Ս. Էջմիածին, Հայաստանի աստվածաշնչային ընկերություն, 2017։

Քեզ» (Սաղմ. 25. 11): Աստված «ողջերի Աստված» էր, այլ ոչ մեռածների (Մատթ. ԻԲ. 32): Սակայն Աբրահամին տրված խոստումը ենթադրում էր, որ կյանքը կարող էր հավիտենական դառնալ սերունդների միջոցով ու, հետեւաբար, ընդգծում էր ամուսնության մեջ որդեծնության առաջնային նշանակությունը:

Միամուսնությունն (մոնոգամիա) ու բազմակնությունը (պոլիգամիա) բնական երեւույթներ էին, սակայն կոնկուբինատը⁷ նույնպես թույլատրվում էր ու երբեմն անգամ հավանության արժանանում որպես սերնդի շարունակության երաշխիք (Մենդ. ԺԶ. 1-3): «Լեւիրատի»⁸ հիմնումը (Մենդ. ԼԸ. 8) պարտավորեցնում էր տղամարդուն մեռած եղբոր «ընտանիքը վերականգնել»՝ ամուսնանալով նրա այրու հետ եւ դրանով հանգուցյալին ապահովել մասնակի գոյատեւում նրա կնոջ երեխաների միջոցով: Ընդ որում ամուսնու եւ կնոջ հավերժական սիրո վրա հիմնված միամուսնությունը գոյություն ունեւ որպես մի կատարյալ պատկեր՝ ամփոփված արարչագործության պատմության, «Երգ Երգոցի» եւ մարգարենների զանազան փոխաբերությունների մեջ, որոնք արտահայտում էին Աստծու՝ իր ժողովրդի նկատմամբ ունեցած սերը: Սակայն այս գաղափարը երբեք չդարձավ կատարյալ կրոնական չափանիշ կամ պահանջ:

Նոր Կտակարանում ամուսնության ընկալումը ենթարկվել է արմատական փոփոխության: Տարբերություններն այնքան ակնհայտ են, որ Նոր Կտակարանում օգտագործվում են հինկտակարանյան մտածողության հասկացություններ, այն բանի համար, որպեսզի դրանք լցվեն նոր բովանդակությամբ: Այսպես, օրինակ, Ավետարանում ոչ մի տեղ չի հիշատակվում, թե որդեծնությունն ամուսնության արդարացումն է: Որդեծնությունն ինքն իրենով փրկության միջոց է լուկայն դեպքում, երբ զուգակցվում է հավատով, սիրով եւ սրբությամբ (հմմտ. Ա. Տիմ. Բ. 13): Հատկապես հինկտակարանյան չափանիշների փոփոխությունն ակնհայտ է հետեւյալ երեք օրինակներում.

1. «Լեւիրատի» նկատմամբ Հիսուսի վերաբերմունքի մասին պատմությունը բերված է բոլոր համատես Ավետարաններում (Մատթ. ԻԲ. 23-32, Մարկ. ԺԲ. 16-27, Դուկ. Ի. 27-37): Կարելոյ է ընդգծել, որ այս

⁷ Կոնկուբինատ (լատ.՝ concubinitus, con - միասին, cubare - պառկել) եզրը գործածվում է բնորոշելու պաշտոնապես ամուսնություն չկնքած տղամարդու եւ կնոջ համակեցությունը:

⁸ Լեւիտատ (լատ.՝ levir - տեգր) եզրով բնորոշվում է ամուսնական այն սովորույթը, ըստ որի՝ այրին միայն կարող էր կամ հնարավորություն ունեւ երկրորդ անգամ ամուսնանալու իր վախճանված ամուսնու մերձավոր ազգականներից մեկի, ամենից առաջ նրա եղբոր հետ:

պատմությունն անմիջական կապ ունի Քրիստոսի՝ հարության եւ անմահության վերաբերյալ ուսմունքի հետ, ուսմունք, որը սերունդների միջոցով հավերժական կյանք ունենալու գաղափարի կարիքը չունի: Երբ սաղուկեցիները («որոնք ասում էին, թե հարություն չկա») հարցրին, թե հաջորդաբար միեւնույն կնոջ հետ ամուսնացած յոթ եղբայրներից ով նրա ամուսինը կլինի «հառության ժամանակ», Հիսուս պատասխանեց, որ հառության ժամանակ կին չեն առնում եւ մարդու չեն գնում, այլ լինում են, ինչպես Աստծու հրեշտակները երկնում:

Այս խոսքերը հաճախ մեկնաբանվում են այն իմաստով, որ ամուսնությունը բացառապես երկրային իրողություն է, որի վավերականությունը վերանում է մահով: Այսպիսի ընկալումը գերիշխում էր Արեւմտյան Եկեղեցում, որն այրիներին թույլատրում էր կրկին ամուսնանալ եւ երբեք չէր սահմանափակում այդ ամուսնությունների քանակը: Սակայն եթե ճիշտ համարենք Հիսուսի խոսքերի այսպիսի ընկալումը, ապա Պողոս առաքյալի՝ ամուսնության վերաբերյալ ուսմունքի եւ Ուղղափառ Եկեղեցու կանոնական կիրառության հետ ուղղակի հակասության մեջ կհայտնվենք: Կղեմես Ալեքսանդրացին ասում էր, որ այդ պատասխանով «Աստված ամուսնությունը չէր մերժում, սակայն ազատում էր նրանց (սաղուկեցիների) միտքն այն հույսից, որ հառության ժամանակ այնտեղ մարմնական կրկեր կլինեն»⁹: Հիսուսի պատասխանը սաղուկեցիներին խիստ սահմանափակված է նրանց հարցի նշանակությամբ: Նրանք մերժում էին հարությունը, որովհետեւ ներծծված էին ամուսնության հուղայական ընկալմամբ, որ է՝ սերնդի վերարտադրության ճանապարհով մարդկային երկրային գոյության վերականգնում: Այդ մասին իսկ Հիսուս ասում է նրանց՝ մոլորվում եմ, որովհետեւ կյանքն Արքայության մեջ հրեշտակների կյանքի նման է լինելու: Ուստի Հիսուսի պատասխանը միայն մերժումն է հարության պարզամիտ եւ նյութական հասկացողության, մերժումն է ամուսնության նյութական եւ ֆիզիկական ընկալման: Ստորեւ մենք կհաստատենք այդ՝ Նոր Կտակարանի այլ տեղիներ եւս քննելով:

2. Քրիստոնեական ամուսնության էությունը խորապես բացահայտված է Քրիստոսի՝ ամուսնալուծությունն արգելելով: Այսպիսի արգելքն ուղղակի հակասում է Երկրորդ Օրինացին (Մատթ. Ե. 32, ԺԹ. 9, Մարկ.

⁹ *Свѣт Климент Александрийскій, Строматы, подготовка текста к изданию, перевод с древнегреческого, предисловие и комментарии Е. В. Афонасина, т. I (книги 1–3), Санкт-Петербург, 2003, III, 12, 87, էջ 442–443:*

Ժ. 11, Ղուկ. ԺԶ. 18): Քրիստոնեական ամուսնությունն անբեկանելի է, եւ այդ իրողությունը բացառում է դրա յուրաքանչյուր նյութական, օգտապաշտական մեկնաբանություն: Տղամարդու եւ կնոջ միությունը ինքնանպատակ է. դա հավերժական միություն է երկու անձերի միջեւ, միություն, որը չի կարող բեկանվել հանուն «սերնդի շարունակման» (կոնկուբինատի արդարացում) կամ տոհմական շահերի պաշտպանության (լեւիրատի արդարացում):

Այդ անբեկանելիությունը, սակայն, չպետք է հասկանալ որպես իրավաբանական անխուսափելիություն: Մատթեոսի Ավետարանից հայտնի արտահայտությունը («առանց պոռնկության պատճառի» Մատթ. Ե. 32) մեզ հիշեցնում է, որ Երկնային Արքայության մեջ չկան ստիպողական, այդ թվում նաեւ իրավաբանական օրենքներ, որ Քրիստոսի օրենքը ենթադրում է մարդու ազատ պատասխան, եւ ուստի ամուսնությունը քրիստոնյաների համար պարտադիր չէ, եւ հայտնի իրադրությունների պարագայում մարդը կարող է մերժել Աստծու այդ շնորհը: Ավետարանը երբեք չի զրկում մարդուն իր ազատությունից, չի դնում նրա վրա օրենքի երկաթե կարգադրությունը: Դա բխում է նրանից, որ մարդն ազատության շնորհ ունի՝ «Աստծու պատկերին» միակ արժանիի շնորհը, թեկուզեւ ամբողջական կատարելությունն անհնար է: «Կատարյալ եղեմ, ինչպես ձեռ Երկնավոր Հայրն է կատարյալ» (Մատթ. Ե. 48):

Բացարձակ միաժողովության պահանջը ցույց տվեց Քրիստոսին լսողների ողջ անկատարությունը (Մատթ. ԺԹ. 10): Փաստորեն սերը «հնարավորի» եւ «անհնարի» հասկացություններից դուրս է: Դա այն «կատարյալ շնորհ» է, որը ճանաչվում է միայն իրական փորձառության մեջ: Սերն ակնհայտորեն անհամատեղելի է ամուսնական դավաճանության հետ, որովհետեւ այդ դեպքում նրա շնորհը մերժվում է, եւ ամուսնությունն այլեւս գոյություն չի ունենում: Այդ դեպքում մենք գործ ունենք ոչ միայն իրավաբանական «ամուսնալուծության», այլեւ ազատության շարաշահման ողբերգության, այսինքն՝ մեղքի հետ:

3. Պողոս առաքյալը, խոսելով այրիության մասին, հիմք է ընդունում այն, որ ամուսնությունը չի ընդհատվում մահվամբ, եւ սերը երբեք չի դադարում (հմմտ. Ա. Կորնթ. ԺԳ. 8): Ընդհանրապես ամուսնության նկատմամբ Պողոս առաքյալի վերաբերմունքը կտրուկ կերպով տարբերվում է ամուսնության հուղայական-աբբիական ընկալումից, որը հատկապես նկատելի է Կորնթացիներին ուղղված Ա. թղթում, որտեղ

առաքյալը ամուրիությունը նախընտրում է ամուսնությունից: Միայն Եփեսացիներին ուղղված թղթում այդ բացասական տեսակետը սրբագրվում է ամուսնության՝ որպես Քրիստոսի եւ Եկեղեցու միության պատկերի մասին ուսուցումով. ուսուցում, որը դարձավ ուղղափառ ավանդության կողմից ստեղծված ամուսնության աստվածաբանության հիմքը:

Պողոս առաքյալի տեսակետն այրիների ամուրիությանը վերաբերող վիճելի հարցում, ինչպես որ այն արտահայտված է Կորնթացիներին ուղղված Ա. թղթում, ճշտիվ համապատասխանում է Եկեղեցու կանոնական եւ սրբագործված ավանդույթին. «Իսկ եթե ժուժկալություն չունեն, թող ամուսնանան, որովհետեւ ավելի լավ է ամուսնանալ, քան կրճով այրվել» (Ա. Կորնթ. է. 9): Այլու կամ ամուսնալուծվածի երկրորդ ամուսնությունը թույլատրելի է միայն որպես դեղամիջոց՝ «կրքերից այրվելու» դեմ, ոչ ավելին: Մինչեւ ժ. դարը Եկեղեցին չէր օրհնում երկրորդ ամուսնությունը, եւ այժմ այն խոչընդոտ է հոգեւոր աստիճան ընդունելու համար: Երկրորդ ամուսնության օրհնության կարգը հստակ ցույց է տալիս, որ այն թույլատրվում է միայն մարդկային թուլության հանդեպ հանդուրժողականությունից: Սուրբ Գիրքը եւ Ավանդությունը միշտ ելնում էին նրանից, որ այրի տղամարդու եւ կնոջ հավատարմությունը հանգուցյալի նկատմամբ ավելին է, քան «կատարելությունը», դա քրիստոնեական կյանքի չափանիշն է, որովհետեւ քրիստոնեական ամուսնությունը ոչ միայն երկրավոր, մարմնավոր միություն է, այլեւ հավերժական կապ, որը չի քանդվի նույնիսկ այն ժամանակ, երբ մեր մարմինները «ճոզեալ դառնան», եւ երբ Քրիստոս կլինի «ամենուր՝ բոլորի մեջ»:

Այս երեք օրինակները հստակ ցույց են տալիս, որ Նոր Կտակարանը ստեղծեց ամուսնության նոր հասկացություն, եւ այս նոր հայեցակարգը խարսխված է Քրիստոսի բերած հարության «բարի լուրի» վրա: Քրիստոնյային արդեն իսկ այս աշխարհում կոչ է արվում ընդունելու նոր կյանք՝ դառնալու Արքայության քաղաքացի, իսկ այդ ճանապարհով ընթանալ նա կարող է ամուսնությամբ: Այս դեպքում ամուսնությունը դադարում է ժամանակավոր, բնական կարիքների պարզ բավարարում եւ զավակների միջոցով պատրանքային գոյատեւման երաշխիք լինելուց: Սա երկու էակների՝ իր տեսակի մեջ եզակի միություն է սիրո մեջ, երկու էակների, որոնք վեր են կանգնում իրենց մարդկային բնությունից ու մի են դառնում ոչ միայն «միմյանց հետ», այլեւ «ի Քրիստոս»:

Հին Եկեղեցին և հռոմեական իրավունքը

Հռոմեացիների ընկալմամբ՝ ամուսնությունն առաջին հերթին ոչ թե սերնդի միջոցով հավերժական կյանք ապահովելու միջոց էր, այլ համաձայնություն իրենց ընտրության մեջ ազատ երկու կողմերի միջև։ Հռոմեական իրավունքի հայտնի սկզբունքը (որը հաստատում է, թե «ամուսնությունը ոչ թե հաղորդակցություն է, այլ համաձայնություն» /լատ.՝ «Nuptius non concubitus, sed consensus facit»/, *ինչպես նաև Մոդեստինոսի*¹⁰ *հիմնադրույթը*՝ «ազատ կնոջ հետ համակեցությունն ամուսնություն է, և ոչ թե կոնկուբինատ», որից հետևում է, որ ստրկուհու հետ համակեցությունը, որը չունի համաձայնություն տալու ազատ իրավունք, ոչ մի դեպքում չի կարող անվանվել ամուսնություն), ընկած է ժամանակակից բոլոր քաղաքակիրթ երկրների քաղաքացիական իրավունքի հիմքում։ Ամուսնության էությունը երեւում է համաձայնության մեջ, որն իր հերթին նշանակալիություն է օրինականություն է հաղորդում ամուսնական համաձայնագրին կամ պայմանագրին։ Հռոմեական իրավունքի վերաբերմունքն ամուսնության՝ որպես երկու ազատ կողմերի միջև կնքված պայմանագրի, առաջադեմ էր, հատկապես եթե համեմատենք այն Հին աշխարհի այլ քաղաքակրթությունների՝ ամուսնության վերաբերյալ ունեցած պատկերացումների հետ։ Նման ընկալումը հիմք ծառայեց կնոջ համընդհանուր ազատագրման և վերջինիս ու տղամարդու իրավունքների հավասարեցման համար։

Տղամարդը և կինն ամուսնանալով կնքում էին սովորական իրավաբանական պայմանագիր, ուստի ամուսնությունը կարիք չուներ որեւէ երրորդ կողմի՝ նրա իրավաբանական օրինականության երաշխիքի։ Պետությունն ապահովել էր իրեն ամուսնության պայմանագրեր գրանցելու իրավունքով, որը հնարավորություն էր ընձեռում վերահսկելու դրանց օրինականությունը և ապահովում էր դատարանը նյութերով, եթե այնտեղ քննարկվում էին ամուսնական փոխհարաբերությունների հետ կապված վեճեր։

Հռոմեական իրավունքը, ինչպես և Մովսեսի օրենքը, նախատեսում էին ամուսնական պայմանագրի բեկանման հնարավորություն։ Ամուսնալուծության համար անհրաժեշտ պայմանները շատ տարբեր էին ինչպես մինչ քրիստոնեական մինչ դարաշրջանի սկիզբը, այնպես և հետո։

¹⁰ Հերեննիուս Մոդեստինուս (լատ.՝ Herennius Modestinus)՝ Գ. դարի հռոմեացի ականավոր իրավաբան և քաղաքական գործիչ։

Քրիստոնեական Եկեղեցին, ինչպես հալածանքների, այնպես էլ հռոմեական պետության հետ դաշինքի ժամանակաշրջանում, ենթարկվում էր ամուսնությունը կարգավորող հռոմեական օրենքներին: Նույնիսկ երբ քրիստոնեությունը դարձավ պետական կրոն, ամուսնությունը որպես պայմանագիր դիտելու հնագույն սահմանումը ներառվեց պետական օրենքների, նույնիսկ եկեղեցական օրենքի մեջ. «ԺԴ. տիտղոսների Նոմոկանոն»¹¹: Մենք դրա հաստատումը գտնում ենք նաեւ «Նոմոկանոն»-ի սլավոնական տարբերակում, այսպես կոչված «Կորմչի գրքում»¹², որը սլավոնական երկրների կանոնական իրավունքի հիմքն էր մինչեւ ժԹ. դարի սկիզբը:

Սուրբ հայրերի երկերը նույնպես խարսխված են ամուսնության հռոմեական ընկալման եւ եզրութաբանության վրա: Ահա Բ. դարի գրող Աթանազորասի¹³ խոսքերը՝ վերցրված Մարկուս Ավրելիոս կայսերն¹⁴ ուղղված նրա «Ջատագովություն»-ից. «Մեզանից ամեն մեկն իր կիճն է համարում այն կնոջը, որի հետ նա ամուսնացել է Ձեր օրենքի համաձայն»¹⁵: Սուրբ Հովհան Ոսկեբերանը († 407 թ.) վկայակոչում է «Քաղաքացիական օրենքը», երբ ամուսնությունը սահմանում է որպես «ոչ այլ ինչ, քան միավորում կամ միջոց»¹⁶:

Այս խնդրի վերաբերյալ հայրաբանական տեղիների քանակը կարելի է անսահմանորեն բազմացնել: Սակայն, դրանց բովանդակությունն ամենեւին ցույց չի տալիս, թե Եկեղեցին անտարբեր է մնացել ամուսնության հարցի նկատմամբ, որ չի ունեցել իր սեփական տեսակետը, այլ պարզապես յուրացրել է գերակայող հռոմեական հասկացողությունն առ այն, որ ամուսնությունը պայմանագիր է: Հաջորդ գլուխներում ցույց կտրվեն, որ Եկեղեցու եւ կայսրության միջեւ միշտ տարաձայնություններ

¹¹ «ԺԴ. տիտղոսների Նոմոկանոնը» բյուզանդական եկեղեցական կանոնների ժողովածու է, որը կազմվել է Թ. դարում:

¹² «Կորմչի գիրքը» (ռուս.՝ «Кормчая книга») սլավոնական եկեղեցական կանոնների ժողովածու է, որի համար աղբյուր է ծառայել բյուզանդական «Նոմոկանոնը»:

¹³ Աթանազորաս Աթենացի (հուն.՝ Ἀθανάγορας ὁ Ἀθηναῖος) Բ. դարի քրիստոնյա ջատագով: Նրանից պահպանվել է երկու գործ՝ «Միջնորդություն քրիստոնյաների համար» ջատագովական բնույթի երկը եւ «Մեռելների հարության մասին» գրվածքը:

¹⁴ Մարկուս Ավրելիոս Անտոնինոս (լատ.՝ Marcus Aurelius Antoninus, 161–180 թթ.), հռոմեական կայսր, ուշ շրջանի ստոյիկյան փիլիսոփայության ականավոր ներկայացուցիչ:

¹⁵ Տե՛ս «Прошение о христианах афинянина Афинагора, христианского философа». – «Ранние Отцы Церкви», Брюссель, 1988, գլ. 33, էջ 446:

¹⁶ Տե՛ս Св. Іоанн Златоуст, Бесѣды на книгу Бытія, Творенія, т. 4, С.-Петербургъ, 1893, գլ. 56,2, էջ 597:

են եղել: Իր պատմության ողջ ընթացքում քրիստոնեական Եկեղեցին ոչ մի անգամ ավելի հստակ ցույց չի տվել, որ ինքն աշխարհ է բերում նոր, աննախադեպ աստվածային իրականություն: Բերված նորկտակարանյան տեղիները ցույց են տալիս, որ այդ նոր իրականությունը ենթադրում էր կատարելապես նոր՝ հուդայականից եւ հռոմեականից արմատապես տարբերվող վերաբերմունք ամուսնության հանդեպ: Սակայն այդ նոր իրականությունը չէր արտահայտվում ինչ-որ յուրօրինակ ամուսնական ծեսով, նրա բնույթը չէր պահանջում աշխարհիկ հասարակության օրենքների վերացում: Քրիստոնյաները ճիշտ հասկացան հռոմեական իրավագիտության նշանակությունը: Նրանք գնահատեցին հասարակական կյանքում նրա ունեցած առաջադեմ կողմերը: Սակայն, այդ ամենով հանդերձ, նրանք երբեք չմոռացան, որ մկրտությամբ եւ հաղորդությամբ իրենց տրվում է կյանքի նոր փորձառություն եւ կատարելագործում, յուրահատուկ եւ համընդհանուր փորձառություն: Ուստի, քրիստոնեական ամուսնության ծիսական կողմն սկզբում չունեւ որոշակի նշանակություն. ուշագրության կենտրոնում նրա մասնակիցների վերաբերմունքն էր ամուսնության նկատմամբ, նրանց իսկ անձերը: Եթե քրիստոնյաներն էին ամուսնանում, ապա եւ ամուսնությունն էր դառնում քրիստոնեական: Այն ենթադրում էր միմյանց հանդեպ քրիստոնեական պատասխանատվություն եւ քրիստոնեական կյանքի փորձառություն: Այդ պատճառով ամուսնությունը քրիստոնյաների համար դառնում էր խորհուրդ, այլ ոչ իրավաբանական պայմանագիր երկու կողմերի միջեւ:

Ամուսնությունը որպես խորհուրդ

«Մեծ է այս խորհուրդը, բայց ես ասում եմ Քրիստոսի եւ Եկեղեցու վերաբերյալ» (Եփես. Ե. 32): Ո՛չ հուդայական օգտապաշտությունը, ո՛չ հռոմեական օրինապաշտությունը չեն կարող կանգնել ամուսնության նոր՝ քրիստոնեական, ընկալման կողքին, որը մենք գտնում ենք Եփեսացիներին ուղղված թղթի Ե. գլխում, այսինքն՝ եւ ամուսինը, եւ կինը կարող են եւ պարտավոր են իրենց «պայմանագիրը» վերափոխել իրական Աստծու Արքայություն:

Յուրաքանչյուր մարդ երկրային հասարակության անդամ է, իր երկրի քաղաքացի եւ իր ընտանիքի անդամ է: Նա չի կարող խուսափել նյութական գոյության պահանջներից, չի կարող խուսյա տալ հասարակության կողմից իր վրա դրված պարտականություններից: Ավետարանը չի

Ժխտում մարդու պատասխանատվությունն աշխարհի եւ հասարակության նկատմամբ: Ճշմարիտ քրիստոնեությունը երբեք աշխարհը մերժելու կոչ չի արել: Նույնիսկ վանականներն են բերում իրենց յուրահատուկ ծառայությունն աշխարհին՝ նրա արժեքների մերժմամբ եւ ինքնատիրապետման ձգտմամբ՝ սահմանափակելով իրենց իսկ ազատությունը: Մարդու ընկալումը՝ որպես «Աստծու պատկեր եւ նմանություն», ամենից առաջ անսահմանափակ, իր բնությամբ աստվածային, ազատ ստեղծագործություն է, ձգտում առ բացարձակ Բարին, առ Գեղեցկության, Սիրո բարձրագույն ձեւերին եւ Բարու մեջ մնալուն, որովհետեւ Աստված Ինքը Բարություն, Գեղեցկություն եւ Սեր է, եւ Նա Ինքը սիրում է մարդուն: Մարդը կարող է դիմել Նրան, լսել Նրա պատասխանը, զգալ Նրա սերը: Քրիստոնյայի համար Աստված վերացական գաղափար չէ, այլ Անձ է, որի հետ կարելի է հանդիպել. «Ես Իմ Հոր մեջ եմ, եւ դու՜ Իմ մեջ, ու ես՝ ձեռ մեջ» (Հովհ. ԺԴ. 20): Աստծու մեջ մարդը բացահայտում է իր իսկական բնությունը, որովհետեւ նա հենց արարվել է «Աստծու պատկերով»: Եւ Քրիստոս, որպես կատարյալ Աստված, դրսևորեց կատարյալ մարդկային բնություն ոչ թե հակառակ իր Աստվածությանը, այլ հենց այն պատճառով, որ կատարյալ Աստված էր. Նրանում Աստվածությունը հայտնվեց որպես մարդկային բնության իրական վիճակ:

Երբ մարդը Մկրտություն է ընդունում եւ Հաղորդության միջոցով Քրիստոսի հետ դառնում է «մեկ մարմին», նա փաստացի հասնում է իր լիարժեք ինքնաարտահայտմանը, մոտենում է Աստծու եւ մերձավորների հետ իրական միությանը, պատասխանատվություն է վերցնում իր վրա ողջ աշխարհի համար, իրականացնում Աստծուց տրված՝ անսահմանորեն ստեղծագործելու, ծառայելու եւ սիրելու հնարավորությունը:

Այսպիսով, երբ սուրբ Պողոս առաքյալն ամուսնությունն անվանում է «խորհուրդ», նկատի ունի, որ մարդն ամուսնությամբ ոչ միայն բավարարում է իր երկրային, աշխարհային գոյության պահանջները, այլ քայլ է կատարում դեպի նպատակը տանող ճանապարհին, որի համար ինքն ստեղծվել է, այսինքն՝ մոռաք է գործում հավերժական կյանքի Արքայություն: Մարդն այստեղ՝ երկրի վրա եւս բազմազան տաղանդներով է օժտված՝ մտավոր, մարմնական, հուզական, սակայն նրա երկրային գոյությունը սահմանափակված է ժամանակով: Հետեւաբար ծնվել ջրից եւ Հոգուց (հմտ. Հովհ. Գ. 5) նշանակում է մտնել հավերժական կյանքի Արքայություն. Քրիստոսի հարությունից աչդ Արքայությունն արդեն բաց

է եւ կարող է փորձով ճանաչվել: Ամուսնությունը «խորհուրդ» անվանելով՝ սուրբ Պողոսը հաստատում է, որ այն պահպանվում է նաեւ հավիտենական Արքայության մեջ: Ամուսինը կնոջ հետ դառնում է մի էություն, մի «մարմին», ճիշտ այնպես, ինչպես Աստծու Որդին դադարեց լինել միայն Աստված, դարձավ նաեւ մարդ, որպեսզի Իր ժողովուրդը կարողանա դառնալ Իր Մարմինը: Ահա թե ինչու Ավետարանի պատմությունն Աստծու Արքայությունն այդպես հաճախ համեմատում է հարսանեկան խնջույքի հետ. սա Աստծու եւ Իսրայելի՝ ընտրյալ ժողովրդի միջեւ ամուսնական խնջույքի վերաբերյալ հինկտակարանյան մարգարեությունների իրականացումն է: Հետեւաբար ճշմարիտ քրիստոնեական ամուսնությունը պետք է միասնություն լինի ոչ միայն առաքինության վերացական բարոյական օրենքի կամ պատվիրանի մեջ, այլեւ որպես Աստծու Արքայության խորհուրդ՝ մուտք գործել տալով մարդուն հավիտենական ուրախության եւ հավերժական սիրո մեջ:

Խորհուրդը լինելով՝ քրիստոնեական ամուսնությունն անխուսափելիորեն հակասում է անկյալ մարդկության գործնական, փորձարարական իրականությունը: Հետեւաբար այն, ինչպես եւ հենց Ավետարանը, անհասանելի կատարելություն է: Սակայն «խորհուրդ» եւ «իդեալ»-ի միջեւ ահռելի տարբերություն կա: Խորհուրդը՝ վերացություն (աբստրակցիա) չէ, այլ փորձառություն, որով մարդը հաղորդակցվում է Աստծու հետ: Խորհուրդի մեջ մարդկային բնությունը, չկորցնելով մարդկային էության ամբողջությունը, մասնակցում է Հոգու առավել բարձր իրականությունը: Մարդկությունը դառնում է ավելի մարդկային եւ իրականացնում է իր բացառիկ ճակատագիրը: Խորհուրդը ճանապարհ է դեպի ճշմարիտ կյանք, դեպի մարդկային փրկություն: Այն դուռ է բացում մարդկանց առաջ՝ դառնալու ճշմարիտ եւ անաղարտ: Հետեւաբար խորհուրդը կախարդություն չէ: Սուրբ Հոգին չի սահմանափակում մարդկային ազատությունը, այլ ազատագրում է մարդուն մեղքի կապանքներից: Նոր կյանքում անհնարինը դառնում է հնարավոր, եթե մարդն ազատորեն ցանկանում է ընդունել այն, ինչ նրան տալիս է Աստված: Խորհուրդի այդ բոլոր հատկանիշներն ընդհանուր առմամբ տեսանելի են ամուսնության մեջ:

Սխալները, թյուրիմացությունները եւ նույնիսկ Աստծուն հակառակվելը, այսինքն՝ մեղքը, հնարավոր է միայն, քանի մարդն ապրում է անկյալ աշխարհի այսրոպեական, փորձարարական, երեւութական

կենցաղով: Ուղղափառ Եկեղեցին դա շատ լավ է հասկանում, ուստի ամուսնության մեջ բացահայտվող Արքայության խորհուրդը չի հանգեցնում իրավաբանական կանոնների հավաքումի: Մարդկային թուլությունների իրական հասկացողությունն ու արդարացված ներողամտությունը հնարավոր են միայն այն դեպքում, երբ բացարձակ չափորոշիչ է ճանաչվում ամուսնությունը՝ որպես խորհուրդ համարող նորկտականության վարդապետությունը:

Ամուսնություն եւ Հաղորդություն

Եթե Վաղ Եկեղեցին ամուսնությունը համարում էր խորհուրդ, որում կանխավետվում էր Աստծու Արքայության ուրախությունը, ապա ինչո՞ւ նա չստեղծեց պսակի առանձնահատուկ ծես, ամուսնության առանձնահատուկ չափանիշներ, այլ այդպիսի չափանիշ համարեց աշխարհիկ հասարակության օրենքներով սահմանված ամուսնությունը: Եկեղեցին երբեք չի փորձել վերացնել այդ օրենքները կամ քանդել մեկ անգամ հաստատված հասարակական համակարգը:

Այս հարցի պատասխանը ոչ քրիստոնեական եւ քրիստոնեական ամուսնության տարբերությունների էության մեջ է: Առաջինը միմյանց միջեւ կնքում են հեթանոսները, երկրորդը՝ քրիստոնյաները. ամուսնության կնքման ձեւից այստեղ ոչինչ չի փոխվի: Պողոս առաքյալը մշտապես հիշեցնում է, որ Աստված «ձեռակերտ տաճարներում չի բնակվում» (Գործք ԺԷ. 24), որ մեր «մարմինները տաճարներ են Սուրբ Հոգու» (Ա. Կորնթ. Զ. 19): Եթե Քրիստոսի Մարմնի անդամներ հանդիսացող տղամարդն ու կինն ամուսնության մեջ դառնում են «մի մարմին», ապա նրանց միությունն ամրապնդվում է նրանցից յուրաքանչյուրի մեջ բնակվող Սուրբ Հոգով:

Սակայն Քրիստոսի Մարմնի անդամներ նրանք դառնում են Հաղորդության միջոցով:

Ամուսնության եւ Հաղորդության միջեւ եղած կապի վերաբերյալ ակնարկվում է արդեն Կաննայի հարսանիքի մասին պատմվող ավետարանական հատվածում (Հովհ. Բ. 1-11), որը եւ ընթերցվում է Պսակի արդի ծեսի ժամանակ¹⁷: Այս հատվածը, ինչպես նաեւ Հովհաննեսի Ավետարանի շատ այլ հատվածներ, ընդգծում են մկրտության եւ Հաղորդության

¹⁷ Հայ Եկեղեցու Պսակի ծեսի ժամանակ նույնպես ընթերցվում է վերոհիշյալ ավետարանական հատվածը:

նշանակությունը. ինչպես ջուրը վերածվեց գինու, այնպես եւ մարդու մեղսալից կյանքը Քրիստոսի ներկայությամբ կարող է վերափոխվել Արքայության նոր իրականության:

Վաղ քրիստոնյա գրողները, որոնք լիովին ճանաչում էին քաղաքացիական ամուսնության իրավական ուժը, նույնպես պնդում են, որ հենց Հաղորդությունն է ամուսնությանը տալիս նրա առանձնահատուկ քրիստոնեական բովանդակությունը: Այսպես, Տերտուլիանոսը (Բ. դար) գրում է, որ ամուսնությունը «ամրագրված Եկեղեցով, հաստատված զոհաբերությամբ (Հաղորդություն), կնքվում է օրհնությամբ եւ հրեշտակների կողմից արձանագրվում Երկնքում»¹⁸: Ամուսնանալ ցանկացող բոլոր քրիստոնյաներն սկզբից անցնում էին քաղաքացիական գրանցման ձեւականությունների միջով՝ աշխարհիկ հանրության աչքին ամուսնությանն օրինականություն հաղորդելով, իսկ հետո՝ կիրականօրյա Պատարագի ժամանակ, ստանում էին եպիսկոպոսի օրհնությունը՝ քրիստոնեական համայնքի ներկայությամբ: Դրանից հետո նրանց քաղաքացիական պայմանագիրը վերածվում էր անանցանելի արժեք ունեցող եւ երկրային կյանքի սահմաններից դուրս եկող «խորհրդի», քանի որ ամուսնությունը «արձանագրվում էր Երկնքում», ոչ թե միայն գրանցվում երկրի վրա: Ամուսնությունը հավերժական միություն էր դառնում Քրիստոսի մեջ: Նույն ծեսի մասին խոսվում է հայտնի մարտիրոս Ս. Իգնատիոս եպիսկոպոս Անտիոքացու († 100 թ.) նամակում. «Նրանք, որոնք կին են առնում կամ ամուսնանում են, պետք է իրենց միությունը կնքեն եպիսկոպոսի համաձայնությամբ, որպեսզի ամուսնությունը լինի Տիրոջ օրհնությամբ, եւ ոչ թե ցանկասիրությամբ»¹⁹:

Խորհրդի ազդեցությունը հոգեւորականի ինչ-որ հատուկ նշան չի ենթադրում: Եկեղեցին՝ որպես Աստծու խորհրդավոր միություն Իր ժողովրդի հետ, ինքնին խորհուրդ է, փրկության խորհուրդ²⁰: Խորհուրդը մկրտության միջոցով մարդու ներգրավումն է այդ միության մեջ, քանի որ Փրկության խորհուրդը հենց դրանով է ներգործում մարդու անձին: Սակայն այս բոլոր անհատական խորհուրդներն իրենց ամբողջացումը գտնում են Հաղորդության մեջ (այս մասին գրել է Նիկոլայոս

¹⁸ *Տէս* ТЕРТУЛЛИАН, К жене: Избранные сочинения, Москва, 1994, գիրք Բ., գլ. 9, էջ 343:

¹⁹ *Տէս* Св. ИГНАТИЙ БОГОНОСЕЦ, Послание к Поликарпу. – «Ранние Отцы Церкви», Брюссель, 1988, գլ. 5, էջ 142:

²⁰ *Տէս* Св. ИГНАТИЙ БОГОНОСЕЦ, Послание к Ефесиянам, գլ. 3, էջ 102–103:

Կալասիլասն²¹ իր «Քրիստոսի կյանքի մասին»²² երկում): Հաղորդությունն ինքնին ամուսնական խնջույք է, ինչպես այդ հաճախ է ասվում Ավետարանում: Կալասիլասի խոսքով՝ «դա ամենից փառաբանված ամուսնական խնջույքն է, որտեղ Փեսան ներկայացնում է Եկեղեցին՝ որպես կույս հարսնացուի... որտեղ մենք դառնում ենք մարմին Նրա մարմնից եւ ոսկոր Նրա ոսկորներից»²³:

Մկրտությունը վաղ Եկեղեցում կատարվում էր Պատարագի ժամանակ, ինչպես որ մեր օրերում կատարվում է սարկավագի, քահանայի եւ եպիսկոպոսի ձեռնադրությունը: Սկզբնապես նույն կերպ էր կատարվում եւ ամուսնությունը: Ստորեւ մենք կտեսնենք, որ «խառնամուսնությունների», երկրորդ ամուսնությունների կանոնական արգելքը կարելի է բացատրել միայն քրիստոնեական ամուսնությունը որպես Խորհրդի մաս լինելու հասկացողությամբ, որի բարձրակետը Հաղորդությունն է: Այսպիսի ամուսնությունները չեն կարող խորհուրդ լինել՝ բառի ամբողջական իմաստով: Քաղաքացիական իրավունքի տեսանկյունից լինելով միանգամայն օրինական՝ նրանք Հաղորդության մեջ չունենին քրիստոնեական կորիզ՝ միություն:

Ամուսնության նկատմամբ ուղղափառների ժամանակակից վերաբերմունքի մեջ նկատվող բազում թյուրիմացություններն ու անճշտությունները կարելի է հեշտությամբ վերացնել՝ վերականգնելով ամուսնության եւ Հաղորդության սկզբնական հարաբերությունները: Ուղղափառ վարդապետական աստվածաբանությունը (նույնիսկ իր սխոլաստիկ, «դպրոցական» ձեւով) տեսականորեն հաստատել է այդ կապը՝ ի հակադրություն հռոմեական կաթոլիկության հայտարարելով, որ քահանան ամուսնություն «կատարողն» է²⁴: Արեւմտյան միջնադարյան աստվածաբանությունը, ընդհակառակը, հռոմեական իրավաբանությունից մի շարք հասկացությունների որդեգրումով՝ ոչ սակավ դժվարություններ է առաջացրել վարդապետական աստվածաբանության մեջ, այդ թվում նաեւ ամուսնության հարցում: Կաթոլիկ աստվածաբանների կարծիքով՝ ամուսնությունը միայն «պայմանագիր» է, որ կնքվում է երկու կողմերի՝ ամուսնու եւ կնոջ միջեւ, որոնք եւ խորհուրդը

²¹ Նիկոլայոս Կալասիլաս (*հուն.*՝ Νικόλαος Καβάσιλας, 1322–1397/98 թթ.), բյուզանդական Եկեղեցու ականավոր աստվածաբան, ծիսագետ, միստիկ:

²² *Տէ՛ս* NIKOLAUS CABASILAS, De Vita in Christo, PG. 150, գիրք IV, էջ 585 B:

²³ *Անդ*, էջ 593 O:

²⁴ *Տէ՛ս* P. TREMBELAS, Dogmatique de l'Eglise Catholique. Orthodoxe. III, Chevetogne, 1968, էջ 364:

կատարողներն են, իսկ քահանան միայն սպասավորն է: Ինչպես ցանկացած իրավաբանական պայմանագիր, ամուսնությունը լուծվում է կողմերից մեկի մահվան պատճառով եւ անքակտելի է, քանի դեռ ամուսինները կենդանի են: Այստեղ քրիստոնեության միակ ներդրումը հոռմեական օրենքների մեջ ամուսնության անբեկանելիության հայեցակարգն է ամուսինների կենդանության օրոք: Ըստ արեւմուտքի ընդհանուր տեսակետի՝ ամուսնությունն ընդհատվում է մահվամբ, ինչպես յուրաքանչյուր մարդկային համաձայնություն, հետեւապես այն արժանի չէ մուտք գործելու Երկնային Արքայություն: Զարմանալի է, որ այսկերպ ընկալվող ամուսնությունը շարունակում է անվանվել խորհուրդ: Ուղղափառ Եկեղեցին քահանային ճանաչում է իբրեւ ամուսնության խորհրդակատար (ինչպես եւ Հաղորդության խորհրդակատար), ուստի եւ ամուսնությունն անբաժանելի է համարվում հավիտենական Խորհրդից, որը քանդում է երկնքի եւ երկրի միջեւ եղած արգելքները եւ մարդկային խիզախությանն ու ստեղծագործությանը հավիտենական իմաստ շնորհում:

Կաթոլիկ Եկեղեցին տարիմաստ կերպով պահպանել է Պատարագի ընթացքում կատարվող քրիստոնեական հնագույն ավանդույթը, երկու կաթոլիկների միջեւ կնքվող ամուսնությունը տեղի է ունենում Պատարագի ժամանակ, իսկ խառնամուսնությունները զրկված են այս արտոնությունից: Ուղղափառ Եկեղեցում նման գործառության վերականգնումը, իհարկե, մեծ օգուտ կբերեր ամուսնության ուղղափառ աստվածաբանությանը, քան ամուսնության վերաբերյալ իրավաբանական հասկացությունների փոխառումը կաթոլիկությունից, հատկապես, որ կաթոլիկ աստվածաբանությունը դադարել է իր ավանդական Պատարագը դիտարկել որպես ամուսնության վարդապետության հիմք:

Նույնիսկ մեր օրերում Ուղղափառ Եկեղեցին երբեմն հայտնվում է քրիստոնեության առաջին դարերը հիշեցնող դրության մեջ: Այսպես, օրինակ՝ Խորհրդային Միությունում Պսակի արարողություն կատարելը եկեղեցում հաճախ անհնար է՝ կրոնի պետականորեն հետապնդման պատճառով, սակայն գաղտնի կերպով հնարավոր է Հաղորդություն ստանալ՝ խուսափելով իշխանությունների ուշադրությունը գրավելուց: Հետեւաբար Եկեղեցին կարող է ընդունել եւ փաստացի կերպով ընդունում է քրիստոնյաների ամուսնությունը՝ նույնիսկ առանց եկեղեցական ծեսի: Նման հանդուրժողականությունն այսպիսի պայմաններում

լիովին օրինական է: Սակայն նման դրությունը, անշուշտ, միանգամայն անթույլատրելի կլիներ, եթե հավատացյալները հնարավորություն ունենային կատարելու Պսակի հանդիսավոր արարողությունը: Ամեն դեպքում, Հաղորդություն ընդունելու թույլտվությունը ենթադրում է վստահություն այն բանում, որ տվյալ զույգը ոչ միայն օրինական է ամուսնանում, այլև մտադիր է ապրել Ավետարանին համապատասխան: Այդ նույն տրամաբանությունը կիրառելի է նաև Եկեղեցուն միացող ոչ ուղղափառ զույգերի նկատմամբ: Անհրաժեշտության դեպքում նրանց կրկին մկրտում են, կամ միայն մյուռոնով դրոշմում, կամ անմիջապես թույլ են տալիս մասնակցելու ուղղափառ խոստովանությանը, սակայն ամեն դեպքում երկրորդ անգամ չեն պսակում, որովհետեւ մարդկանց՝ Հաղորդությանը մոտենալու թույլատրության փաստն արդեն իսկ ենթադրում է, որ Եկեղեցին օրհնում է նրանց ամուսնական միությունը²⁵: Միայն ամուսնության վերաբերյալ ուղղափառ ուսմունքի թերի ըմբռնումը կարող է հանգեցնել միանալ ցանկացող ալյադավաններին երկրորդ անգամ պսակելուն:

Շարունակելի

*Ռուսերենից թարգմանությունը եւ ծանոթագրությունը՝
Տ. ԱՆԴՐԵԱՍ ԱԲՂ. ԵԶԵԿՅԱՆԻ ԵՒ ԿԱՐԻՆԵ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆԻ*

²⁵ Հմմտ. П. И. Нечаяв, Практическое руководство для священнослужителей или систематическое изложение полного круга их обязанностей и прав, Изд. 9-е. СПб., 1907, էջ 263-264: